

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

серія педагогічна

Випуск

XV

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Присвячується
90-річчю університету

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Серія педагогічна

Випуск XV

Кам'янець-Подільський
2008

© ППМ «Кам'янець»

ББК 74.580 (4 Укр)
УДК 378.4 (477.43) (082)
3 41

Редакційна колегія:

- Атаманчук П.С.* — доктор педагогічних наук, професор, голова редакційної колегії (голова, науковий редактор);
Щирба В.С. — кандидат фізико-математичних наук, доцент (заступник голови);
Бугайов О.І. — доктор педагогічних наук, професор, академік, почесний член АПН України;
Вашуленко М.С. — доктор педагогічних наук, професор, академік;
Величко С.П. — доктор педагогічних наук, професор;
Волошина Н.Й. — доктор педагогічних наук, професор, академік, член-кореспондент АПН України, завідувач кафедри педагогіки і методики початкового навчання і дошкільного виховання;
Водяник І.І. — доктор технічних наук, професор, дійсний член Міжнародної Академії аграрної освіти;
Гончаренко С.У. — доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України;
Горох Г.В. — відповідальний секретар, кандидат філологічних наук, доцент.
Дем'янчук О.Н. — доктор педагогічних наук, професор, академік;
Каньоса П.С. — заступник голови, кандидат філологічних наук, професор, декан педагогічного факультету;
Карпалюк В.С. — відповідальний секретар, кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавчих дисциплін;
Коршак Є.В. — кандидат педагогічних наук, професор;
Ляшенко О.І. — доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України;
Павленко А.І. — доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Міжнародної Академії України;
Печенюк М.А. — кандидат педагогічних наук, професор;
Попова Л.Б. — відповідальний секретар, кандидат педагогічних наук, доцент;
Сергеев О.В. — доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Міжнародної академії педагогічної освіти;
Іванов В.Ф. — доктор мистецтвознавства, професор, академік педагогіки і соціальних наук України, академік Міжнародної Академії енергоінформаційних наук;
Сиротюк В.Д. — доктор педагогічних наук, професор;
Сморжевський Л.О. — кандидат педагогічних наук, доцент;
Теплінський Ю.В. — доктор фізико-математичних наук, професор;
Ткачук Г.П. — кандидат педагогічних наук, професор;
Федорчук В.А. — кандидат технічних наук, доцент;
Федорчук Е.І. — кандидат педагогічних наук, професор.

Рецензенти:

- Мартинюк М.Т.* — доктор педагогічних наук, професор;
Степаненко М.І. — доктор філологічних наук, професор;
Кеба О.В. — доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи;
Кудрявцев М.Г. — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри історії української літератури та компаративістики.

Головний редактор — І.М. Конет

Друкується за рішенням вченої ради університету (протокол № 6 від 26 червня 2008 р.)

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації. Серія КВ № 9197

Постановою президії Вищої атестаційної комісії України. Збірник наукових праць включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (серія «Педагогіка», бюлетень ВАК № 2 — 02/2 від 9.02.2000 р.)

**Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету. Серія
З 41 педагогічна. — Випуск XV. — Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2008. — 304 с.**

ISBN 978-966-2903-26-3

У науковому збірнику вміщено статті науково-педагогічних працівників і аспірантів, здобувачів наукових ступенів з проблем історії педагогіки, психології та методики початкового навчання, дошкільного виховання, філології, музичного та образотворчого мистецтва.

ББК 74.580 (4 Укр)
УДК 378.4 (477.43) (082)

ISBN 978-966-2903-26-3

© ПП Мошак М.І., 2008.

ВЕЛИКИЙ КИТАЙСЬКИЙ МИСЛИТЕЛЬ КОНФУЦІЙ ПРО ОСВІТУ (НА ОСНОВІ ТВОРУ «ЛУНЬ ЮЙ»)

Анотація. У статті аналізуються педагогічні погляди видатного представника східної цивілізації — Конфуція (551–479 рр. до н.е.), який справив значний вплив на розвиток ідей щодо виховання людини-громадянина, людини-патріота, людини-носія високих моральних цінностей. Актуальність вивчення маловідомої в Україні спадщини Конфуція впливає з непроминальності її провідних положень, якими і донині послуговуються у країнах далекосхідної Азії.

Ключові слова: Конфуцій, «Лунь Юй» («Бесіди і судження»), інтерпретація, моральне виховання, самовдосконалення.

Останні десятиріччя стали періодом стрімкого економічного розвитку країн Далекого Сходу. Здійснений ними стрибок у багатьох відношеннях безпрецедентний, і не випадково отримав назву «далекосхідного економічного дива». Такі країни зазначеного регіону, як Китай, Японія, Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг, В'єтнам є державними утвореннями, що належать до так званої далекосхідної «конфуціанської цивілізації» і з давніх часів утворюють досить виражену культурну єдність, що базується на світоглядних ідеях видатного китайського філософа і суспільно-культурного діяча Конфуція (551–479 рр. до н.е.).

Усі зазначені країни, не зважаючи на існування безперечних відмінностей у рівні їхнього теперішнього розвитку, об'єднує те, що вони або переживають, або у недалекому минулому пережили економічний бум, який дав змогу їм покінути з відсталістю і наздогнати (а де у чому і перегнати) розвинуті країни Заходу. Звичайно, вестернізація та стрімкий економічний розвиток останніх десятиріч вплинули на свідомість громадян цих країн, на системи їхніх цінностей та уявлення про світ. Однак за життя одного покоління не може зникнути та своєрідність, що створювалося століттями. У ході нинішньої модернізації «конфуціанської цивілізації» керівники країн намагаються враховувати особливості традиційного світогляду і пристосовувати до нього суспільно-політичні зміни. Традиційні ідеї не тільки не вичерпали себе, а навпаки, набирають оновленого значення у сучасній системі освіти, оскільки саме на неї покладаються великі надії щодо подальшого розвитку. Зростає значення освіти і виховання підрастаючого покоління, пояснюється необхідністю для подальшої активної участі молоді в наукових, соціальних та економічних трансформаціях буття.

У контексті зазначених змін важливо наголосити, що вчення Конфуція не тільки в минулому справило значний вплив на Китай і країни «конфуціанської цивілізації», а й понині зберігає своє важливе значення у формуванні суспільних процесів. Висвітлення і аналіз досвіду та педагогічних ідей Конфуція значно доповнить загальну картину всесвітньої історії педагогіки і може стати джерелом оновлення виховної програми.

Метою статті є аналіз збірки «Лунь юй» щодо визначення провідних педагогічних ідей Конфуція.

Твір «Лунь юй» («Бесіди та судження») було створено найближчими послідовниками Конфуція, його учнями близько 400 року до н.е. Збірка містить двадцять розділів. Як вважає відомий російський дослідник спадщини Конфуція Л.С. Переломов, «після першого прочитання тексту складається враження, що в ньому відсутня єдина система: подані вислови мислителя, іноді схожі на афоризми, межують з відповідями на питання учнів, змістовний діалог учителя і учнів переривається спогадами вихованців про Конфуція. Відсутнє звичне найменування розділів: вони називаються за першими двома висловами (ієрогліфами) кожного розділу. Можна твердити, що літературний пам'ятник є зведенням воедино щоденникових записів сучасників Конфуція. Це враження посилює різноманітність висвітлених в тексті проблем: про сутність людини та ідеальну особистість, про методи управління державою та принципи побудови ідеального суспільства, про музику та відносини в родині, багато часткових питань політики, етики, освіти, філософії. Проте, із заглибленням у книгу враження про безсистемність, яке виникло спочатку, зникає. Перед нами розкривається внутрішня монолітність твору, який має свого головного героя — Конфуція. Можна припустити, що основна частина «Лунь юй» містить прижиттєві записи висловів Конфуція. Найбільш старанні учні фіксували думки вчителя; часом Конфуцій по-різному відповідав на одне й те саме питання, висвітлюючи проблему з різних аспектів, часом навмисно підбирав багатозначні слова-символи, щоб надати учню імпульс до самостійної розумової творчості. Судження Вчителя були іноді несподівані, іноді парадоксальні для повсякденної свідомості. Все це вимагало їх фіксації» [2, 151].

Канонізація літературного пам'ятника сталася в епоху династії Хань (III ст. до н.е. — III ст. н.е.). Згодом, в епоху династії Тан (VII–X ст.) текст «Лунь юй» викарбували на кам'яних стелах. Саме цей варіант текстів зберігся до наших часів.

Від часу створення трактат «Лунь юй» «обріс» численними коментарями. У Китаї і за його межами (зокрема в країнах конфуціанського культурного регіону) склалися окремі філософські школи та напрями, в основу діяльності яких було покладено вчення Конфуція. Подібний стан пояснюється тим, що висловлювання, думки, діалоги, вміщені у книзі, не є абсолютно прозорими, зрозумілими. У них закладено багатоаспектні положення, які вимагають тлумачення і коментування.

Один з найвідоміших коментарів до висловів Конфуція створено видатним китайським дослідником та апологетом конфуціанства Чжу Сі (1130–1200 рр.). Його коментар визнано за еталон прихильниками ідей Конфуція. Саме коментар Чжу Сі став

основою для корейського, японського та в'єтнамського конфузієзнавства. З часів Чжу Сі у Китаї з'явилися сотні і тисячі відкоментованих видань «Лунь юй». Слід зазначити, що серед відомих дослідників «Лунь юй» були такі китайські вчені, як Цуй Дунбі (1740–1816), сучасні науковці Ян Боцзюнь, Чень Шуда, Цянь Му, Люй Шаован та ін. Перший переклад трактату англійською мовою створив Дж. Легт (1815–1897), німецькою мовою – Р. Вільгельм, Р. Моріц; французькою – Анна Ченг; корейською – Пак Їльбон; японською – Канає Осаму. Серед російських дослідників слід назвати китаєзнавців В.М. Алексеева, А.Є. Лук'янова, В.О. Кривцова, Л.С. Переломова, О.С. Мартинова та ін. Дослідженню проблем освіти в творі «Лунь юй» присвячені праці китайських науковців Ван Бінчжао, Куан Ямін, Лю Цзочан, Шень Гуаньцзюнь, Фу Пейжун, Кун Течен, російських В.З. Клепікова, В.В. Малявіна.

Аналіз історіографії студій спадщини Конфуція дає підстави стверджувати, що видатного давньокитайського мислителя, засновника філософської школи Конфуція і співвітчизники, і зарубіжні дослідники вважають першим великим педагогом Китаю не тільки з хронологічної точки зору, але й за значимістю внеску, зробленого ним у розвиток освіти та педагогічної думки.

Конфуцій не займався розробкою таких, властивих західноєвропейській і слов'янській філософській думці квестій, як загальні питання буття і не шукав відповіді на глобальні питання про походження світу та людини. Він здобув визнання насамперед завдяки своєму етико-політичному вченню, у центрі якого стояла людина – член родини, суспільства. Конфуцій надавав великого значення освіті в житті людини і держави, підкреслюючи важливість навчання та наступного осмислення здобутих знань для застосування у повсякденному житті, закликав людей керуватися здобутим знанням в практичній діяльності. Наголосимо, що перша цитата книги-записів висловів Конфуція та його найближчих учнів «Лунь юй» безпосередньо стосується педагогічних поглядів стародавнього вченого: «Вчитися і своєчасно використовувати пройдене на практиці – хіба не це є радістю?» [1, розд. 1, вислів 1]. Вважаємо, що це є педагогічним кредо мислителя.

У процесі навчання, вважав Конфуцій, людина стає кращою і моральнішою, прагне виправляти недоліки поведінки та неправильні вчинки. Він проголошував важливість освіти широких верств населення для того, щоб змусити народ прямувати правильним шляхом, який він сам обрати не може, бо цей шлях – то найвища мудрість, що відкривається лише небагатьом посвяченим, яких закликає правити людьми і своїм прикладом вести їх за собою. Так Конфуцій обґрунтував необхідність існування прошарку освічених правителів.

Особливу увагу Конфуцій звертав на вивчення старовини, тобто тих історичних прикладів та літературно-історичних пам'яток, коли, на його думку, існувало досконале правління країною. Конфуцій, його учні та представники конфуціанської філософської школи дбайливо зберігали і поширювали пам'ятки стародавньої китайської літератури. Завдяки цьому такі історичні свідчення дійшли до наших днів як документальні взірці давньої китайської культури та втілення виховних принципів.

Конфуцій вважав, що моральність є головним чинником поведінки людини, і тому оцінював людей насамперед з моральної точки зору. На його думку, всі люди «за своєю природою близькі один до одного, але за своїми звичками дуже відрізняються один від одного» [1, розд. 17, вислів 2]. Деякі особи стають добрими та моральними, інші – дурними та злими. Людину, якій притаманні вищі чесноти, Конфуцій називав «благородним мужем» (цзюньцзи). На думку філософа, благородна людина повинна постійно самовдосконалюватися, виправляючи свої помилки, прагнучи дотримуватися ідеальних правил, або певних норм поведінки. Вони існували в китайському суспільстві задовго до Конфуція і були встановленим звичаєм взірцем того, як необхідно поводитися у будь-яких випадках життя в залежності від становища людини в родині та суспільстві. Конфуцій виходив з непохитної істинності цих установлень і постійно їх пропагував, розуміючи під «нормами поведінки» не тільки життєві правила, а принципи належної, шляхетної поведінки людини по відношенню до інших. Загалом, людина повинна виявляти такі чесноти, як щирість, відданість, скромність, помірність, поступливість.

Характеризуючи вчення Конфуція, російський дослідник історії китайської педагогіки В.З. Клепіков підкреслював в своїй статті «Конфуцій – видатний педагог Давнього Китаю», що понад усе Конфуцій цінював дві чесноти, які повинні бути у людини, – обов'язок (або справедливість) і гуманність (або людяність). Обов'язок – це внутрішнє безкорисливе спонукання людини поводитися у кожному випадку морально. Гуманність – це любов до людей: «бути в змозі дивитися на інших як на самого себе – ось що можна назвати мистецтвом гуманізму», «чого не бажаєш собі – не роби іншим». Такі риси вдачі особистості, у розумінні Конфуція, є сумою всіх чеснот: «Перемогти себе і повернутися до «норм поведінки» – значить стати гуманною людиною» [3, 73–80].

Філософський ідеал Конфуція – велике єднання світу, яке можливе за умови, коли людські стосунки сповняться людяності та гуманності. Ключовим моментом у здійсненні великого єднання світу має стати впровадження ідей гуманності у широкі маси, а для цього необхідно виховати багато вольових та шляхетних людей, які б характеризувалися високою цілеспрямованістю та керувалися б у житті принципом гуманності. Такі люди повинні не тільки думати і діяти згідно з високими прагненнями, з вищою мораллю, але й мати видатні здібності. Високоморальна людина повинна мати розвинений інтелект (мудрість), гуманність, відвагу, майстерність, ввічливість, оптимізм та інші шість чеснот, про які Конфуцій сказав так: «Уяви людину зі знаннями Цзан Учжун¹, з неупередженістю Гун Чао², з відвагою Бянь Чжуан-цзи і з майстерністю Жань Цю³. Прикрась таку людину ритуалом (ввічливістю) та музикою. Ось таку людину можна назвати бездоганною» [1, розд. 14, вислів 12]. У цьому висловлюванні слово «неупередженість»

¹ Цзао Учжун очолював в царстві Лу судове відомство. Конфуцій цінював його розум.

² Мен Гун Чао був сановником в царстві Лу, прославився своєю безкорисливістю.

³ Жань Цю (Жань Ю) – один з найталановитіших учнів Конфуція, був відомий майстерністю у керуванні державними справами.

живається у зн
які будуть мати
Конфу
ного аспекту ви
на корені. Кол
інтерпретаційн
тлумаченню ви
тості», а «зосе
працювати на б
Конфу
окреслив прак
виконання люд
би не розбещув
Конфуцій сфор
порухом чарівн
можна поступо
близького до да
Засоби
молодшого бра
починати вихо
основи особист
(вертикальном
її зміня пост
Стосовно Бать
вирішальний м
мирний час дія
Вихо
брата до старш
щарого до них
дум, зазначен
обох напрямів
З текс
далекого», на
всичкодушност
завсім не скла
Отже
і зрозумілі. Ви
це кінцева мет
Шлях
такого мора
складного від
сприяє виникн
вання учнів (с
«насадження
Конфу
положення ко
«Велике вчен
кування держ
освітлення сут
ються основи
лення (тобто,
«перограф(дао)
Твір «Дае своє
впатки»), звед

живається у значенні «бути вимогливим та суворим до себе». Таким чином, саме у формуванні високоморальних шляхетних людей, які будуть мати вищезазначені прагнення та здібності, полягає мета конфуціанського виховання.

Конфуцій прославився на весь світ сформульованими постулатами про моральне виховання. Його звернення до етико-морального аспекту виховання людини становить головну цінність педагогічних поглядів. «Довершена людина всі свої зусилля зосереджує на корені. Коли корінь закладено, народжується Дао⁴» [1, розд. 1, вислів 2]. Як зазначено китайським дослідником Хе Каном в інтерпретаційній статті «Педагогічна ідеологія Конфуція та чотири фундаментальні опори китайської педагогіки», присвяченій трактуванню висловів Конфуція стосовно морального виховання, слово «корінь» має у Конфуція значення «моральні основи особистості», а «зосереджуватися на корені» означає «уважно ставитись до людей, допомагати людям і жертвувати в ім'я людей, працювати на благо людей, вчитись бути людиною, серце якої сповнено гуманності, любов'ю до ближнього» [4].

Конфуцій зосереджувався не тільки на визначенні теоретичної суті морального виховання та на встановленні його мети, але й окреслив практичні підходи і методи досягнення цієї мети. Як уже зазначалося, вища мета морального виховання за Конфуцієм — виховання людини, яка має велике гуманне серце, любов до ближнього, вміє жертвувати в ім'я людей і працювати на благо людей, яка би не розбещувалась при багатстві та знатності, не зраджувала своїм принципам в бідності та скруті і не схимлась перед силою. Тобто Конфуцій сформулював своєрідну модель ідеальної, довершеної особистості. Але цієї шляхетної мети не можна досягти миттєво, за порухом чарівної палички. Необхідно володіти відповідними педагогічними підходами та втілювати принципи виховання. Тільки тоді можна поступово «творити» ідеальну особистість. Найкращим способом досягнення кінцевої мети є використання принципів «від близького до далекого» та «постав себе на місце іншого» [1, розд. 15, вислів 24].

Засоби виховання, які Конфуцій використовував і пропагував, це: формування шанобливого ставлення до батьків, любові молодшого брата до старшого, відданості, довіри, тобто це ті виховні основи, з яких батьки і найближчі дитині люди повинні починати виховання «гуманного серця». Як пише у статті китайський науковець Хе Кекан, після того, коли закладено виховні основи особистості, виховання маленької людини за Конфуцієм поступово поширюється в двох напрямках. В першому напрямі (вертикальному), коли дитиною засвоєно основний обов'язок по відношенню до батьків, наступним кроком визначено прищеплення їй вміння поступатися вимогам старших. Наступний рівень — прищеплення поваги і пошани до керівників та голови держави. Стосовно Батьківщини, за Конфуцієм, у ході виховання мав здійснюватися обов'язок «відданості». Це означало, що у критичний вирішальний момент, коли Батьківщина знаходиться в смертельній небезпеці, людина повинна мужньо віддати за неї життя, а у мирний час діяти в інтересах країни і народу, бути відданим своїй справі, виконувати суспільні обов'язки по совісті.

Виховання дитини в другому напрямі (горизонтальному), після того як сформовано основний обов'язок — любов молодшого брата до старшого, поширюється на підтримання дружніх стосунків між людьми одного покоління, на плекання відданості друзям і широго до них ставлення. Це і є поступове виховання або виконання обов'язків за принципом «від близького до далекого». Поряд з цим, зазначено у статті «Педагогічна ідеологія Конфуція та чотири фундаментальні опори китайської педагогіки», на всіх рівнях обох напрямів людина має виконувати вимоги дотримання гуманності.

З тексту «Лунь юй» можна зробити висновок, що після того, як зроблено кроки щодо реалізації принципу «від близького до далекого», наступним буде моральне виховання за принципом «постав себе на місце іншого» (тобто моральне виховання шляхом великодушності — «не роби іншому того, чого не бажаєш собі»). Конфуцій вважав, що після здійснення таких етичних уроків буде зовсім не складно поширити гуманність особистості на все суспільство і досягти умови «любові до ближнього» [4].

Отже, підходи і принципи, за допомогою яких Конфуцій вважав за доцільне здійснювати моральне виховання, дуже чіткі і зрозумілі. Висхідний пункт конфуціанської моралі — синівський обов'язок і братська любов, а любов до гіпотетичного ближнього — це кінцева мета виховання.

Шлях морального виховання, вказаний Конфуцієм, складається з чітких, встановлених кроків, а тому посилює дієздатність такого морального виховання. До того ж кожний крок, зроблений за принципом «від близького до далекого», від легкого до складного відповідає повсякденним явищам буття і спонукає людину відчувати справедливість і доцільність виховної вимоги, що сприяє виникненню бажання зробити саме так. Протягом багатьох років сподвижники Конфуція визнавали, що такий шлях виховання учнів (особливо молодшого віку) є зручним у використанні і не викликає відчуття напучувального «теоретизування» чи «насадження» виховних норм.

Конфуцій був переконаний, що виховання відіграє важливу роль і у розвитку суспільства, і у розвитку самого індивіда. Відоме положення конфуціанців стосовно послідовності у процесі виховання людини було записано в книзі «Ритуальні нотатки» в розділі «Велике вчення»⁵: «Осягнення суті речей, поглиблення знань, щирість, справедливість, самовдосконалення, міцна родина, впорядкування держави, спокій Піднебесної» [2, с. 94]. Цей вислів чітко демонструє ставлення конфуціанців до ролі виховання: через осягнення суті речей і поглиблення знань досягається щирість помислів і справедливість вчинків, тобто, у процесі виховання формуються основи моральності, засуджуються егоїстичні вчинки та нечисті помисли. Саме завдяки цьому досягається мета самовдосконалення (тобто, формується довершена людина). У постійному моральному вправленні полягає роль виховання і розвиток особистості.

⁴ Ієрогліф(дао) українською мовою перекладається: шлях, правило, принцип, вчення.

⁵ Твір «Дае сюе» («Велике вчення») було створено в період між V та I ст. до н.е. Первинно він являв собою 39–42 розділи книги «Лі цзі» («Ритуальні нотатки»), зведені до єдиного тексту наприкінці I ст. до н.е.

Конфуцій та його учні сповідували переконання, що кожна людина повинна активно сприяти гармонійному та щасливому життю в кожній родині, бо родина — це головний осередок суспільства і старанно робити свій внесок у процвітання та стабільність держави (міцна родина — запорука впорядкованої держави). Так, за Конфуцієм, інтерпретується роль виховання в розвитку суспільства.

На Заході існує думка, що конфуціанська педагогічна ідеологія орієнтується тільки на інтереси суспільства і мало бере до уваги розвиток особистості, більш того, пригнічує розвиток індивідуальності, підпорядковуючи його суспільним вимогам. Ця точка зору не зовсім справедлива. У дійсності, конфуціанці надавали важливого значення розвитку особистості. Але у розвитку особистості конфуціанці акцентували увагу не на її «его», а на індивідуальному розвитку у взаємодії з іншими індивідами. Метою індивідуального розвитку було виховання ідеальної людини, яка «не робила б іншому того, чого не бажала собі» [1, розд. 15, вислів 24]. Індивідуальний розвиток у єдності з гармонійним суспільством — ось основні засади конфуціанської педагогіки, в них полягає її велич.

Торкаючись специфіки давньокитайського виховання за Конфуцієм, зазначимо, що вона сформульована у такому вислові: «У навчанні для жодної людини не існує відмінностей за походженням» [1, розд. 15, вислів 39]. Інакше кажучи, стародавній мислитель розглядав виховання як загальнолюдську цінність, універсальну необхідність для будь-якої особистості — і для аристократа, і для простолюдина, і для китайця, і для іноземця. Таку тезу Конфуцій проголосив наприкінці рабовласницької епохи, коли у суспільстві суворо дотримувалися вимог становості, а на іноземців (тобто некитайців) дивилися як на «зграю вовків». Ще важливішим є той факт, що свої ідеї він завжди втілював на практиці, що свідчило про його велику особисту мужність і цілеспрямованість.

Щоб досягти визначеної мети виховання, Конфуцій включив до плану освіти людини шість мистецтв (предметів): ритуал (етикет), музику, стріляння з луку, керування бойовою колісницею, письмо та рахунок. Мистецтво ритуалу та музики були сформульовані чжоуським князем⁶ для управління Піднебесною імперією. Ритуал слугував для дотримання різних моральних норм поведінки і моральних норм у спілкуванні між старшими та молодшими у феодальному суспільстві. Вважалося, що під благодійним впливом музики людина розвивалася чуттєво — від почуття чуйності до морального відчуття. Тому ритуал і музика, як зовнішній прояв і внутрішнє спонукання, разом виконували завдання морального виховання. Мистецтво стріляння полягало у вдосконаленні навичок стріляння з луку, що забезпечувало розвиток фізичного стану і формувало певні якості характеру (зосередженість, вправність). Предмети «стріляння з луку» та «керування бойовою колісницею» викладалися для розвитку спритності та фізичної витривалості у військовому мистецтві. «Письмо» включало навчання грамоти та елементарних знань з природознавства. Навчання лічби включало не тільки отримання загальних математичних знань, але й вміння вести сонячний та місячний календарі, літочислення і навіть вміння використовувати багуа⁷.

З короткого опису навчальних предметів ясно, що загальний освітньо-виховний план Конфуція складався з трьох частин: моральне виховання, розвиток мислення (науково-освітні предмети) та фізична підготовка (спритність у військовому мистецтві). Проте зазначені предмети не були для Конфуція рівнозначними. Він завжди наголошував увагу на тому, що моральне виховання повинно посідати чільне місце. На підтвердження наведемо його вислів: «Коли юнаки знаходяться вдома, вони повинні шанобливо ставитися до батьків. Коли ж вони виходять з дому, то повинні з повагою ставитися до старшого покоління. Вони повинні бути щирими та мати довіру до інших, сильно любити оточення і зближуватися з гуманними людьми. Якщо після виконання всіх цих вимог у них ще залишається наснага, то її слід віддати вивченню писемного спадку» [1, розд. 1, вислів 16].

Проводячи паралель між історичною добою Конфуція і сучасністю, підкреслимо дивовижну спадкоємність ідей: викладання музики сьогодні відповідає меті естетичного виховання, спритність у військовому мистецтві — меті сучасного фізичного виховання, а викладання навчальних предметів — меті розумового виховання. Отже, можна зробити висновок про те, що Конфуцій ще 2500 років тому чітко усвідомлював: зміст освіти і виховання у широкому тлумаченні повинен охоплювати чотири аспекти, а саме, моральний, розумовий, фізичний та естетичний розвиток. Більш того, моральний розвиток є провідною виховною метою. Як зазначають зокрема китайські вчені, ця педагогічна ідеологія і сьогодні має важливе, актуальне та спрямовуюче значення [5, 175–184].

У процесі навчання Конфуцій чітко розмежував чотири етапи: навчання, мислення, практика, вчинок. Перші два етапи — це здобуття знань в процесі навчання, наступні два етапи — це процес реалізації здобутих у навчанні знань у практику або в життя. Вважається, що Конфуцій був першим учителем, який виокремив у освітньому процесі такий аспект, як зв'язок між навчанням і розвитком мислення, а також єдність знання і дії. Ці ідеї продовжували розвивати наступні конфуціанці, які від імені Конфуція підвели підсумок: знання веде до допитливості, допитливість веде до вдумливості, вдумливість веде до розбірливості, розбірливість веде до праведності вчинків [4].

Узагальнюючи здобуті відомості про педагогічні ідеї Конфуція, ми твердимо, що вчений зробив внесок у:

- постановку мети виховання людини і окреслення ролі виховання в суспільному житті;
- визначення змісту виховання і навчання дітей;
- поширення ідей всестановості освіти і виховання.

Розвиток конфуціанської педагогічної ідеології створив міцні основи сучасної педагогіки Китаю, а також вплинув на хід всесвітнього педагогічного процесу.

⁶ Мається на увазі чжоуський князь Вень-ван (1077–1064 роки до н.е.).

⁷ Багуа — мистецтво, яке використовувалось у магічних ритуалах — своєрідна взаємодія з пращурами — небожителями або з самим Небом з метою отримання від них відповіді на доленосні запитання.

1. 傅佩榮
2006.
2. Конфуцій
— М.: В.
3. Клепико
4. 孔子
ідеологія
мовою)
5. 王炳
1994/6/

Summ
man-patriot, m
is widely use b

УДК 378.1

Анота

ванні професі

Ключ

Форм

самоконтролю

контроль і сам

Зверн

власної свідом

Метод

дій, вчинків.

Термі

чи відмінності

— аналі

— рефл

У зв'яз

тація і, по-трет

ня назад) озн

означало проц

розуміння сам

реакції та ког

Очев

рефлексія заб

ної, зовні неї,

- 1 傅佩荣解读论语/傅佩荣著.—北京：线装书局 2006.6// 傅佩君. Тлумачення «Лунь юй». — Пекін, 2006. — 348с. (китайською мовою)
- 2 Конфуцианское «Четверокнижие» («Сы Шу»). — Пер. с кит. и коммент. А.И. Кобзева, А.Е. Лукьянова, Л.С. Переломова. — М.: Восточная литература, 2004. — 431 с.
- 3 Клепиков В.З. Конфуций — выдающийся педагог Древнего Китая // Педагогика. — 2001. — №3. — С. 73—80.
- 4 孔子教育思想与教育的四大支柱/何克抗 — www.etc.edu.cn, 1998.8// Хе Кекан. Педагогічна ідеологія Конфуція та чотири ундаментальні опори китайської педагогіки. — на сайті www.etc.edu.cn серпень, 1998. (китайською мовою)
- 5 王炳照、阎国华主编《中国教育思想通史(第一卷)》.—长沙: 湖南育出版 1994.6// Ван Бінчжао. Китайська педагогічна думка крізь історію. Том 1. — Чанша, 1994. (китайською мовою)

Summary. The pedagogical ideas of the greatest Chinese scientist Confucius (551—479 B.C.) deal with the up-bringing of the man-patriot, man-high moral person are analyzed. The importance of the topic connects with the imperishable of Confucius' heritage which is widely use by modern Asian countries.

УДК 378.147—057.87

Валентина Вонсович

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ У НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті розкрита роль педагогічної рефлексії у навчально-професійній діяльності студентів; її значення у формуванні професійних дій і якостей.

Ключові слова: рефлексія, педагогічна рефлексія, навчально-професійна діяльність, професійні дії, професійні якості.

Форми і методи контролю та оцінювання викладачем розвивалися десятиріччями. А питання, як саме навчити студентів контролю та самооцінці своєї навчальної діяльності залишається недостатньо дослідженим. В умовах безперервної освіти самоконтроль і самооцінка своєї навчальної діяльності стає для студентів найважливішою якістю.

Звернемося тепер до іншого найважливішого поняття — рефлексії. Остання розуміється як пізнання і аналіз людиною явищ власної свідомості та власної діяльності, як погляд на власну думку і власні дії зі сторони.

Метою нашої статті є розкриття рефлексії як форми теоретичної діяльності людини, спрямованої на осмислення своїх власних дій, вчинків.

Термін «рефлексія» у вітчизняній літературі вперше почав використовуватися в 30—40-х рр. минулого століття. Аналізуючи відмінності в підходах до проблеми, слід зазначити наявність двох традицій у трактуванні процесів рефлексії:

- аналіз рефлексії власної свідомості і діяльності;
- рефлексія як розуміння значення міжособистісного спілкування.

У зв'язку з цим виділяються такі процеси рефлексії: по-перше, саморозуміння і розуміння іншого, по-друге, самоінтерпретація і по-третє, інтерпретація іншого. У філософському енциклопедичному словнику термін рефлексія (від лат. reflexio — повернення назад) означає процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів. Поняття рефлексії виникло у філософії і означало процес роздуму індивіда про те, що відбувається в його власній свідомості [1]. Проте рефлексія є не тільки знання або розуміння самого себе, але і з'ясування того, як інші знають і розуміють «рефлексуючого», його особистісні особливості, емоційні якості та когнітивні, пов'язані з пізнанням, уявлення.

Очевидно, природа рефлексії пов'язана з подвійною структурою людської свідомості. Так, на думку С.Л. Рубінштейна, рефлексія забезпечує людині вихід з повного поглинання безпосереднім процесом життя для вироблення відповідного ставлення до цього світу, для думки про неї [2]. Такого ж висновку дійшов і Г.П. Щедровіцький, який вважав, що нові засоби і способи

- Мелекесцева Наталя* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Мельник Ірина* — кандидат педагогічних наук, доцент (Волинський національний університет ім. Лесі Українки).
- Моцик Неоніла* — кандидат педагогічних наук, доцент (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Моцик Ростислав* — аспірант (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Негода Борис* — професор (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Несторович Богдан* — старший викладач (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського).
- Никитюк Світлана* — викладач (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Обшанський Володимир* — старший викладач (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія).
- Олійник Василь* — доцент (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Олійник Надія* — старший викладач (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Онисьук Володимир* — викладач (Інститут мистецтв, Рівненський Державний гуманітарний університет).
- Печенюк Майя* — кандидат педагогічних наук, професор (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Підгурний Іван* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Поп Олена* — аспірант (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського).
- Попова Лариса* — кандидат педагогічних наук, доцент (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Попова Ольга* — аспірант (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Попович Анатолій* — старший викладач (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Пріма Раїса* — докторант (Волинський національний університет ім. Лесі Українки).
- Прядко Олена* — аспірант (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Семенюк Марія* — кандидат педагогічних наук, доцент (Волинський національний університет ім. Лесі Українки).
- Собчинська Світлана* — керівник лабораторії початкової освіти (м. Москва).
- Совік Тетяна* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Соколан Олена* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Солопчук Наталія* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Степанюк Світлана* — старший викладач (Волинський національний університет ім. Лесі Українки).
- Сурова Тіна* — кандидат педагогічних наук, доцент (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Ситник Тамара* — доцент (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Табенська Юлія* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Тарасенко Галина* — доктор педагогічних наук, професор (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського).
- Ткачук Галина* — кандидат педагогічних наук, професор (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Торчинська Зоя* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Третяк Наталія* — викладач (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Тришневська Галина* — кандидат педагогічних наук, доцент (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Урсу Наталія* — кандидат мистецтвознавства (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Федорак Алла* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Федорчук Вікторія* — кандидат педагогічних наук, доцент (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Чайка Світлана* — кандидат педагогічних наук, доцент (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Чайка Микола* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Чисановська Леся* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Шпарик Оксана* — викладач (Ліцей туризму, м. Київ).
- Штогрин Антоніна* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Штогрин Андрій* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Шулик Алла* — магістр (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Шустер Людмила* — асистент (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Ярова Марина* — аспірантка (Кам'янець-Подільський національний університет).
- Яропуд Зиновій* — кандидат педагогічних наук, професор (Кам'янець-Подільський національний університет).

ЗМІСТ

Розділ I

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ, МЕТОДИКА ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ

Гуцал Людмила. Розвиток початкової освіти на Поділлі у другій половині XIX століття	3
Пріма Раїса. Концептуальні засади підготовки вчителя сучасної національної школи	7
Дутко Олена. М. Костомаров — подвижник рідномовної освіти українського народу	10
Федорчук Вікторія. Значення рефлексивної діяльності у досягненні вершин професіоналізму майбутніми педагогами	15
Шпарик Оксана. Великий китайський мислитель Конфуцій про освіту (на основі твору «Лунь Юй»)	17
Вонсович Валентина. Роль педагогічної рефлексії у навчально-професійній діяльності студентів	21
Галицька Майя. Комунікативна компетентність як важлива професійно-значуща якість майбутнього фахівця	23
Ковальчук Анатолій. Втілення методу проєктів в урок трудового навчання, як вияв інноватики	26
Тарасенко Галина. Виховний потенціал учителя в контексті його професійної культури	30
Колосова Олена. Мотиваційно-ціннісний підхід до формування правової культури молодших школярів	33
Тришневська Галина, Олійник Надія. До проблеми удосконалення змістового компонента процесу навчання у початковій ланці навчання	36
Гордійчук Мар'яна. Гуманістична спрямованість методів і форм навчання	40
Бучківська Галина. Етнопедагогічний потенціал музею народного мистецтва у художньо-трудовій підготовці вчителів початкових класів	42
Каденко Валентина. Раннє вивчення іноземної мови: історія, проблеми	45
Карпюк Роман. Підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання до формування моральних якостей в учнів з особливими потребами	48
Попова Лариса. Особливості змісту і структури курсу «Технології викладання галузі «мови і літератури» в системі підготовки вчителя початкових класів	50
Попова Ольга. Теоретичні основи формування духовності підростаючих поколінь у педагогічній спадщині Василя Струманського	52
Дутанець Віктор. Практична підготовка студентів агроінженерних спеціальностей на навчальних полігонах	55
Гнатюк Віта. Педагогічний аналіз формування духовно-національного виховання учнівської молоді Поділля (кінець XIX — початок XX ст.)	62

Розділ II

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

Іванова Лариса. Використання технології диференційованого навчання при вивченні усних і письмових прийомів обчислень у початкових класах	65
Моцик Неоніла, Моцик Ростислав. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів засобами нових інформаційних технологій	68
Моцик Неоніла. Використання різноманітних методів стимулювання навчальної діяльності молодших школярів	71
Моцик Ростислав. Використання комп'ютерно-інформаційних технологій щодо професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи	74
Бондарчук Олена. Етика навколишнього середовища	76
Федорак Алла. Тестові завдання на уроках математики в початкових класах як підготовчий етап до зовнішнього незалежного оцінювання в старших класах	79
Шустер Людмила. Складання таблиць додавання і віднімання та їх первинне закріплення	81
Соколан Олена. Мотивація — основа навчально-пізнавальної діяльності учнів	84
Поп Олена. З історії розвитку екологічної освіти в Канаді	86
Гнатенко Ольга. До питань розвитку алгоритмів арифметичних дій	90

Збірник наукових праць Кам'янець-подільського національного університету.
Серія педагогічна. — Випуск XV. — Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2008. —
304 с.
З 41 ISBN 966-2903-06-2

У збірнику вміщено статті науковців з проблем дисциплін психолого-педагогічного та природничого циклів, теорії та методики початкового навчання, дошкільного виховання, філологічних дисциплін, музичного та образотворчого мистецтва та методики їх викладання.

Збірник розрахований на науковців, учителів і студентів.

ББК 74.580 (4 Укр)
УДК 378.937 (477)

Сборник научных трудов Каменец-Подольского национального университета.
Серия педагогическая. — Випуск XV. — Каменец-Подольский: ЧП Мошак М.И., 2008. —
304 с.
С 41

В сборнике помещены статьи научных работников по проблемам дисциплин психолого-педагогического и природоведческого циклов, теории и методики начального обучения, дошкольного воспитания, филологических дисциплин, музыкального и изобразительного искусства и методики их преподавания.

Сборник рассчитан на научных работников, учителей и студентов.

Published by Kamianets-Podilsky Nationality University. Collection of scientific works.
Pedagogik series. — Issue XV. — Kamianets-Podilsky: Publisher M.I. Moshak, 2008. — 304 p.

The collection contains the articles of pedagogic, psychology, natural sciences, philological directions,
Р 41 the articles of the History of Music Art and Methods of Teaching music subjects.

The collection may be used by students and teachers of different Education Institutions.